

MED EXNER I BAGAGEN

PORTRÆT

Kære Inger og ...kære Johannes,
Hjertelig til lykke med Æresmedaljen. Den er kommet et
varmt og godt sted hen.

Jeg blev meget rørt og glad, da jeg blev spurgt, om jeg
ville tale om arven fra jer i dag.
Det ville jeg selvfølgelig gerne. Lidt af en gave fak-
tisk. Forberedelserne har sendt mig på en kalejdoskopisk
rejse gennem et halvt liv.
Det har været lærerigt og udløst glæde, smil, tvivl og
fornyet undren undervejs.

ARV

Visdom kan ikke arves.

Vis er noget man bliver efter ensomme rejser i ukendt terræn.

Måske er det i virkeligheden vejledningen i at tage på disse rejser, der er den egentlige arv.

Og erfaringen, at den rigtige opdagelsesrejse ikke består i at søge nye landskaber, men i at se med nye øjne.

Arven er derfor også dannelse, forståelsen for og arbejdet med idéer, respekten for bygningskulturen, forpligtelsen til at fordybe sig og ansvaret for at give det erfarede videre.

I samspillet mellem undervisning og praksis sker der noget. Det er her faget udvikles, når der lægges lag på lag og indskrives nye generationer i arbejdet med bygningskulturen og dens evige kredsløb.

Arven er ikke en konstant. Den er afhængig af pleje og ny energi for at holde sig levende. Hver generation forvalter, reflekterer, udvikler, kasserer og giver videre i forskelligt lys.

Arven er i dette perspektiv, at arkitektur er et akademisk, kunstnerisk, samfundsmæssigt og praktisk anliggende, hvis dynamiske relationer, vi erfarer kropsligt. Det er måske forståelsen for disse sammenhænge, der er den vigtigste lære.

BAGAGE

Lad mig begynde ved begyndelsen.
Nysgerrigheden og spørgelysten har man med sig.
Men hvad vil det sige at være arkitekt, og hvordan bliver man det.

På Arkitektskolen i Aarhus forstod jeg hurtigt, at det var nødvendigt at orientere sig bagud for at kunne navigere fremad. At kulturarven kunne hjælpe mig til at forstå, hvem jeg er i verden.
Derfor opsøgte jeg Johannes og studiet på Afd. For Restaurering, by- og bygningspleje. Det lød kedeligt, men var det ikke.

Her fik jeg en solid indføring i arkitekturhistorien, kom i berøring med stoffet, mødte måske ikke Johannes så meget, men oplevede til gengæld at være tæt på noget, der var meget vigtigt for ham, arbejdet med Koldinghus. Det smitter selvfølgelig af, inspirerer og skærper opmærksomheden. Vi studerende kunne følge med ved at kigge over skulderen og lytte til samtalerne.
Tiden var en anden.

BYGNINGER ER LEVENDE

Vi lærte at arkitektur er levende - at bygninger er som væsener.

På denne måde blev det let at forstå, at 'livet koster livet' også gælder for huse. At vi i livet må forholde os til døden og at døden kan være smuk.

RESTAURERING

Vi brugte alle ordet, der er så svært at forstå.

Restaurering betegner den proces, hvorved en bygning helt eller delvist tilbageføres til en tidligere tilstand. Det er en proces, der fordrer ekspertise, gerne flere. Selvom vi bruger ordet, forsøges der til stadighed i at beskrive og forstå det. Hvordan kan det virke, og hvad betyder det i samtiden. At gøre det begribeligt er en udfordring.

Restaurering inviterer ikke til deltagelse, peger entydigt på specialister og på monologen frem for samtalen. Det er ekskluderende i udgangspunktet. Det er ikke moderne.

Men så skarp var konklusionen vist ikke dengang.

ALTINGS SAMMENHÆNG

By- og Bygningspleje var halen på studieafdelingens navn - det var sprogligt gammeldags, men udpegede en stærk struktur. Et hierarki, alt bør forholde sig til.

Helhed og detaljer - at hvert led indgår i både en større og en mindre sammenhæng. At vi derfor ikke kan gribe ind i noget uden at orientere os grundigt i flere retninger. Op og ned, frem og tilbage.

Byen er et samfund af huse bygget af mennesker over et langt tidsspænd. Byen skal vedblive at være og skabe rum om levende fællesskab.

Forvaltningen af bygningskulturen er derfor et komplekst anliggende, der bør være mange øjne på.

Det handler både om stof og byggeteknik, men mindst lige så vigtigt om at kunne arbejde med flere værdisæt, arkitektur, kunst, samfund og økonomiske vilkår på samme tid, og forstå hvordan de virker sammen.

I dag taler vi om bæredygtighed - nyt navn til gamle værdier.

ARKITEKTURENS 4. DIMENSION

Tid er rummets fjerde dimension, skrev Marcel Proust.
Johannes Exner fremhævede musikalitet.

Musikalitet beskriver i min optik både arkitektens talent for at arbejde med stoffet, programmet og særlige egenskaber ved det, der frembringes. Det er en syntese, vi kender fra Vitruvius, der formulerede at arkitektur skal være holdbar, brugbar, smuk.

Jeg holder med Proust, og tænker at tid er arkitekturens poetiske, fjerde dimension.
Tid giver stof, struktur og rum dybde - sætter drømme i gang, om det vi står overfor, om liv der er levet og det, der kommer.

KUSTODER ELLER MEDEJERE

I 1800-tallet gik debatten højt på 'de sociale medier' mellem kunsthistorikeren John Ruskin og arkitekten Viollet-le-Duc, der diskuterede ivrigt og til tider ophedet, hvordan historiske bygninger bedst forvaltedes. Deres diskussioner giver fortsat genlyd i det 21. århundrede.

John Ruskin proklamerede, "Vi har ingen som helst ret til at røre dem. De er ikke vores. De tilhører dels dem, der byggede dem, dels alle de generationer af menneskeheden, der vil følge efter os."

Viollet-le-Duc replicerede prompte, "At restaurere et bygningsværk, det er ikke at vedligeholde det, reparere det eller genskabe det, det er at re-etablere det i en fuldfærdig skikkelse, som måske aldrig har eksisteret på noget bestemt tidspunkt."

John Ruskin reducerede samtiden til kustoder, mens Viollet-le-Duc gjorde samtiden til medejere, ja ligefrem medskabere. En himmel til forskel.

Sympatien har i mange år været hos Ruskin. Også hos Exner. Viollet-le-Duc var jo lidt voldsom i sin tilgang og sporene fra kunsthistorikeren Høyen og arkitekten Neblings arbejde med Viborg Domkirke skræmte.

Jeg tror i dag, at Exner havde mere sympati for Viollet-le-Ducs ideer, end han gav udtryk for.

Det er jo netop ideerne, der er vigtige, og dem har Exner altid haft blik for.

TEORI I PRAKSIS

Ideer skal reformuleres og udvikles i hver generation, de må igen og igen skrives om, så de tilpasses samfundsudviklingen for at styrke deres relevans ved at være i takt med tiden.

At samle sine tanker, skrive dem ned - give det hele videre er en forpligtelse, der påhviler den der kan. Her har Johannes leveret et vægtigt bidrag med 'Den historiske bygnings væren på liv og død', som vi nu kan bygge videre på.

Vi må læse, forstå og siden skrive. Hver generation har en pligt til at udvikle en selvstændig stemme, så vi ikke bliver et ureflekteret ekko af den forrige. Vi retter bevaringsdiskussionerne mod aktuelle og potentielle problematikker og udfordringer - og vi bør være foran.

Ved at gøre os umage med at forstå ideer, intentioner og det iboende særlige - kan vi udvikle og forvalte dynamisk, så vi både kan pleje, vedligeholde, høste og så. Vi har lært at være forbilledlige arkitekter med høj faglig integritet og hjertet på rette plads - nok også lidt nørdede.

VI ER EFTERFØLGERE

Jo ældre man bliver, desto kortere bliver livet. At se sig selv som efterfølger er i dette perspektiv reelt den eneste mulighed.

Uanset at vi arbejder med et historisk monument, er vi aktivt deltagende i en proces, som vi ikke kan undgå at præge. Vi skaber faktisk noget, når vi bevarer.

Vi er efterfølgere, der for en stund bruger, forvalter, plejer og siden giver bygningerne videre til kommende generationer, så også de kan gå på opdagelse og finde noget nyt i noget kendt. Vi må værne om det vi har.

Uden erindring er vi ingen.

EN STEMME, IKKE ET EKKO

På Arkitektskolen i Aarhus introducerede Johannes samtalen som et værktøj.

Tvivlen stiller de første spørgsmål i en samtale. Som studerende skitserer og noterer man med tvivlen som pen i sin skitsebog. Tvivlen er den drivkraft, der fremkalder udvikling.

Man må udstikke en retning og kunne holde en kurs. Her er sproget, det talte og det skrevne, en værdifuld hjælp, der kan undersøge fænomener og regulere kursen på andre måder end rent tekniske.

På Kunstakademiets Arkitektskole taler jeg i dag med studerende om bevaring som en integreret del af al skabelse. Gennem samtalen tændes gnisten i øjnene og lysten til at fordybe sig breder sig som ringe i vand. Man kan fare vild uden helt at miste orienteringen. Det er det smukke der sker, når én der gerne vil kunne, mødes med en mere erfaren kollega.

De studerende øver sig på denne måde, om og om igen og opbygger en viden, de kan bruge til at flytte verden en smule - de bedste får ekkoet til at forstumme og udvikler lidt efter lidt en egen stemme.

Blikket kan være det samme, men retningen er justeret.

Retningen er det interessante, målet er ikke noget i sig selv. Processen, at være i bevægelse er det vigtige. Hvis man kan se målet, får drømmen ingen næring.

ORIGINALITET

Uanset hvor meget vi gør os umage med at opføre huset. At vi bruger de bedste materialer, solide konstruktioner og i alt gør vort bedste.

Problemerne begynder for alvor, når huset er opført. Den originale tilstand er kort, nedbrydningen sætter ind i samme øjeblik, den sidste sten er lagt. Naturens orden hersker. Der er kun en vej. Hvad mennesket bygger op, bryder naturen ned igen. Det er komplekst.

Den originale genstand dør under alle omstændigheder. Hvad stiller vi op med bygningskulturen i dette perspektiv?

Vi bliver opmærksomme på livets skrøbelighed, bygningers forgængelighed og værdien af flere lag af fortællinger.

Bevaring kan ikke ske baglæns. Vi må tænke os om - i tide.

REVERSIBILITET

Johannes introducerede begrebet 'reversibilitet' i 'Den historiske bygnings væren på liv og død'.

Begrebet er i bygningsmæssig sammenhæng et paradoks. Intet i naturen kan som bekendt gå tilbage til et tidligere stadie.

Reversibilitet er et smukt ideal, men lader også tvivl om egne evner skinne igennem.

Måske har jeg misforstået noget, for det lå da ikke til Exner?

I de forkerte hænder kan reversibilitet blive et alibi for at gøre hvad som helst.

Ville det måske være mere perspektivrigt og fagligt udfordrende at tale om minimal intervention. At reducere indgreb til det nødvendige, stole på egne evner og se fremad.

EKSPERIMENTARIUM

Skodsborg
Marselisvej
Vangså
Koldinghus

Alle fire var de Exners huse. Ja, Exner tog ejerskab til Koldinghus. Her blev ideer udviklet, afprøvet 1:1, erfaringer høstet og ny viden indvundet. I disse huse etablerede Exner et blik på store spørgsmål gennem undersøgelser af mindre.

Som underviser og praktiker møder man bygningsfysikken 1:1. Det er her det sker, her spørgsmålene stilles, flere gange, her tankerne modnes inden et muligt svar stikkes ud, forkastes, og man må på den igen.

KOLDINGHUS

Koldinghus har en dramatisk bygningshistorie, der selv stillede spørgsmålene, skabte tvivlen og rummede svarene. Men kun fordi der var empatisk, lyttende og reflekterende arkitekter involveret. Arkitekter der forstod at gøre Koldinghus til en levende fortælling om bygningskultur, historiske hændelser og mennesker gennem 700 år.

Koldinghus er indbegrebet af analytisk klarhed, bygningshistorisk formidling og stor arkitektonisk fortællelyst. Johannes besad et åbent og nysgerrigt sind.

En dag jeg sad med en model, der havde slået sig, så den var vind og skæv, kom Johannes forbi mit bord på afdelingen. Modellen havde vakt hans interesse. Det er min lille hemmelighed, at jeg i dag kan finde noget i Koldinghus, der er inspireret af dialogen med en famlende studerende og en kassabel model.

NY VIDEN

Ny viden opstår i samspillet mellem forskere og reflekterende praktikere. Teori og praksis hører sammen.

Arkitektskolerne og tegnestuerne er afhængige af hinanden. Det ene miljø kan ikke klare sig uden det andet.

Forskeren etablerer sit blik på verden ved at arbejde med empiri. Og praktikerne formulerer sig om aktuelle faglige problematikker, han udfordres af i sin praksis. Filosofisk, historisk, samfundsmæssigt, teknisk, økonomisk.

Johannes Exner har som professor og praktiserende arkitekt skrevet meget - klogt, personligt og dybt. Men forskning er det næppe. Værdifulde erfaringer derimod. Vigtige tekster for at forstå sig selv, sin tvivl og udvikle værktøjer, der kunne anvendes til at få greb om stoffet på tegnestuen. Værktøjer der skabte sprækker, hvor lyset kunne trænge ind.

Vi savner en kobling mellem det bedste, der sker på arkitektskolerne og det bedste, der sker i arkitektens praksis.

Hvor forskningen kan savne et operationelt niveau og derved blive utilgængelig, kan erfaringer fra praksis blive så personlige, at de bliver private.

Det er en vigtig fremtidsopgave at styrke samspillet ved at udfordre og lytte til hinanden.

At arkitekturen er levende giver os en kropslig forståelse og sætter drømme i gang - det er et godt udgangspunkt for at mødes. Lad os se det som et grundlæggende vilkår i arkitekturen, så vi kan pøde det på alt der gror, på arkitektskolerne, i praksis og i verden omkring os.

FREDNING

"Det at huske, at mindes, at se tilbage er en del af det at være menneske og en drift lige så gammel som menneskeheden", skriver Bjørn Nørgaard et sted.

I takt med at verden bliver mere og mere ens, og alt nyt, der erstatter noget bestående, italesættes som fremskridt, bliver det akut presserende at fastholde forskelle. Store og små. De planlagte og de tilfældige.

Når vi forstår hvorfra tingene kommer, forstår vi hvem vi selv er. Det er fundamentet under samfundets udvikling og nødvendigt for at kunne videreføre den kultur, vi er en del af.

Ved inkluderende, omsorgsfuld forvaltning af bygningskulturen i vor tid, giver vi kommende generationer nogen at tale med, noget at tale om og noget at bygge videre på.

Men hvad skal vi med de fredede bygninger, hvis de sammenhænge de indgår i forsvinder.

Vi bliver nødt til at flytte opmærksomheden lidt væk fra monumenterne og udvikle et mere opmærksomt, kærligt blik på sammenhænge og helheder, og de mangesidede værdier de repræsenterer.

Vi må interessere os for de almindelige huse, der ikke scorer højt på den arkitektoniske skala, men som betyder noget for mange og udgør værdifulde kulturhistoriske lag i byen.

Om et øjeblik er det for sent.

DANNELSE

Alt går så hurtigt. Vi skøjter for meget. Et 'like' og vi er videre.

Vi bliver nødt til at gøre os mere umage med sproget, give os tid til at forstå dybden i det, vi arbejder med, de spørgsmål det rejser og betydningen af de fænomener, det involverer.

Det er på høje tide at få bygningskultur og dannelse ind i sproget og ind i bevidstheden - igen.

Kunne vi ikke bare se alt skabende i et bevarende og alt bevarende i et skabende perspektiv.

Vi må prioritere og styrke samtalen. Blive bedre til at lytte. Forstå andre, så kan vi flytte os sammen.

Vi skal udlægge, diskutere og udvikle ideer i samtiden, få dem til at virke og etablere den klangbund, der giver dem fæste i eftertiden.

Før vi kan skrive, må vi have læst. Og vi må skrive, så vore bidrag til bygningskulturen ikke kun tolkes, men formidles til eftertiden i det lys, de er skabt i.

Vi risikerer, som Johannes har formuleret det, at ende i kulturel bundløshed, hvis vi ikke tager os sammen.

RESTAURERING?

Ordet er svært at forstå og restaureringer er altid diskutabile. Det er lidt op ad bakke for det begreb i det 21. århundrede.

Vi har brug for en mere hands-on og operationel tilgang, når vi genopretter historiske bygninger. Vi må blive bedre til at sætte ord på de problematikker ved bygningen, der udløser bekymringerne, så vi kan møde dem med viden, sanser og byggeteknisk indsigt, direkte og i øjenhøjde.

Lad os, som Johannes drømte om, vinke farvel til ordet restaurering og i stedet love hinanden at blive bedre til at passe på vore huse og vore haver - lad os se dem som levende fortællinger med lag af menneskelig aktivitet og spor af liv, vi skal værne om.

Det går selvfølgelig kun, hvis vi bygger vore beslutninger på reelle hensigter, dannelse og bygningskulturel indsigt.

Ellers er vi lige vidt.

IND TIL KERNEN

Inger og Johannes Exners tegnestue var i faglig forstand stor, som virksomhed var den lille.

I indgik ikke alliancer for at få fingre i opgaver, der kunne sikre en omsætning. Det var det faglige, I var optaget af.

Af at nå ind til kernen af en problemstilling i det mindste og i det største. I dag vil man sige, at I havde høj faglig integritet. De ord brugte man ikke dengang. Men det gør vi jævnligt i dag, hvor for meget ikke har det. Som tiden går, bliver man mere og mere opmærksom på det nærvær, den passion og fordybelse, der prægede jeres værk. Det mindste blev stort i jeres hænder.

I lukkede tegnestuen, da tiden var gået, I havde brugt jeres kræfter og ikke følte der var mere nyt at sige. I var et forbill-lede for os studerende og forbilledlige for en hel stand. I dag er jeres arbejder en stor inspiration for en ny generation af yngre tegnestuer, der studerer jeres værker, læser Johannes' tekster og ser jer over skulderen i Thomas Bo Jensens bog, der samler, indrammer og perspektiverer jeres oeuvre. Også i den forstand er I forbilledlige.

Som i jeres tilfælde, er det i dag på de mindre vilje- og intentionsbårne tegnestuer, hvor der sættes noget på spil, at spørgsmålene stilles og udviklingen sker - her nyt lyset bryder igennem.

Arkitektur er et kunstnerisk, rumligt og stofligt anliggende, der griber ind i samfundsudviklingen og former os som mennesker. Det er et stort ansvar, vi har som arkitekter. Det kræver fuld opmærksomhed, det må aldrig blive generisk.

Også ingeniørerne har øje for, at de nye tanker ofte tænkes i de mindste virksomheder, der brænder for noget. Det kan vi lære meget af i dag, hvor tegnestuer opkøbes, fusioneres og bliver til store generiske strukturer, man knap ved hvad handler om. Hvad der driver dem, hvad de er optaget af og hvad de drømmer om tør jeg ikke sige højt - i dag.

Med Akademisk Arkitektforening som vært, og Inger og Johannes Exners store værk som centrum, er det en glæde i dag at hylde fagligheden, værdigheden, fællesskabet, omsorgen for mennesket og arkitekturens store samfundsmæssige betydning.

VIS HVAD DU STÅR FOR

Inger Exner etablerede sidste år et frit tilgængeligt arkiv over tegnestuens arbejder, tekster og livet i deres tre huse på www.ingerogjohannesexner.dk. Hvilket overskud, hvilken generøs gestus, hvilket mod, egentlig.

"Jeg ville også gerne selv overskue samlingen, - en kasse med vores liv, de dejlige klodser, vi har afleveret. Så kan eftertiden finde frem til dem," skriver Inger og fortsætter "Vi kom ikke sovende til vore arkitektoniske resultater. Der skal være en mening med de ting vi laver, en sammenhæng med historien og nutiden. Dybtgående forundersøgelser og spekulationer, både funktionelt og på andre ledder. Tankemæssigt, åndeligt, og ganske jordnært og konkret. Bygningerne, værkerne, har en sammenhæng, en fælles kerne. De har et ophav, en mening. Det skal være til samfundets og menneskenes glæde, til deres bedste, - en opmuntring."

"Vort jordeliv er evighedens frø", skrev H.C. Andersen. Smukkere kan jeres værk vist ikke beskrives.

Og sådan er det med jer. I har arvet, plejet og sået for at vi og kommende generationer kan blive klogere, mere følsomme og opmærksomme.

At opleve verden i jeres lys er at blive inspireret til at gå på opdagelse, fortabe sig og sætte et nyt.

Hvor er vi heldige.

PORTRÆT

Hvor er det dejligt at mærke din stemme i værkerne og i introduktionen til arkivet, Inger.

Som studerende hos Johannes, stod du jo ikke så klart i billedet. Men du skal vide, at jeg smiler til dig, hver gang jeg tænker på, at det var dig, der strammede op, når Johannes bevægede sig lidt for langt ud og de dekorative tiltag tog overhånd.

"Ved at tro på livet erfares det,
Ved at elske livet forklares det,
Ved at vove livet forsvareres det,
Ved at give livet bevares det."
Jens Christian Hostrup (1818-1892)

... nu sidder du et sted deroppe, Johannes, smiler og tænker måske, hvad sagde jeg. Nu må de da kunne forstå det. At livet koster livet for både mennesker og huse.

MED EXNER I BAGAGEN

I anledning af Akademisk Arkitektforenings tildeling
af Æresmedaljen til Inger og Johannes Exner.

Erik Brandt Dam
06.04.2018